

Гарантом якості професійного навчання мають стати державні стандарти

Наталія МУРАНОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент, директор Інституту доуніверситетської підготовки НАУ

Вихід української освіти на ринок світових освітніх послуг, поглиблені міжнародного співробітництва, участь навчальних закладів, педагогічних працівників у проектах міжнародних організацій – важливі умови трансформації освіти на початку XXI століття [4]. Але, на жаль, за роки незалежності України професійно-технічна освіта не досягла того рівня розвитку, якого потребує сьогоднішнього. Запровадження нових державних стандартів дасть змогу підняти її якість та оновити зміст.

Підвищення освітнього рівня дорослого населення у ПТНЗ має відповідати темпам соціально-економічних перетворень. Ринок створив такі умови, що роботодавець і робітники є головними його учасниками. Держава не може визначати роботодавців для випускників – вони самі повинні знаходити місце праці. В умовах суспільства знань кваліфіковані робітники повинні вміти діяти.

Професійно-технічна освіта (ПТО) в Україні сьогодні розвивається окремо від європейського освітнього простору, а на ринку праці не визначено її чіткої стратегії розвитку. ПТО, як і освіта в цілому, на кожному етапі суспільного розвитку має відповідати певним нормам – стандартам, визначати той мінімум педагогічної кваліфікації, без якого викладач не зможе відбутися. На стандарт освіти впливають багато чинників, які треба враховувати під час дослідницького пошуку й обґрунтування. Зокрема:

- ставлення до таких понять, як «грамотність», «освіченість», «професіоналізм», «культура», «моральність», «ментальність», з огляду на загальносвітові тенденції;
- історично зумовлені традиції;
- прогностично важливі параметри;
- логіка розвитку науки, техніки, технології;
- соціальні аспекти.

Професійно-технічна освіта повинна готувати висококваліфіковані кадри для підвищення конкурентоспроможності економіки України в системі світової торгівлі. Тому проблемами професійно-технічної освіти опікуються на державному рівні. Створено Інститут професійно-технічної освіти у структурі НАПН України. У Законі України «Про професійно-технічну освіту», ст. 32, сказано, що «державний стандарт професійно-технічної освіти – це сукупність державних вимог до змісту професійно-технічної освіти, рівня кваліфікації випускника професійно-технічного навчального закладу, основних

обов'язкових засобів навчання та освітнього рівня вступників»; «...державні стандарти професійно-технічної освіти розробляються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері професійно-технічної освіти і затверджуються Кабінетом Міністрів України» [1].

Нині в Україні налічується 957 професійно-технічних навчальних закладів, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України, і 1,5 тис. закладів приватної форми власності. У них навчаються близько 500 тис. учнів, які оволодівають більш як 300 професіями, з них 5 тис. працюють на виробництві і підвищують у цих закладах кваліфікацію. Зростає кількість осіб, які опановують нові професії на виробництві (307 осіб у 2001 р. порівняно з 278 – у 1999 р.); підвищили кваліфікацію за відповідний період 5,9 тис. осіб (1999 р.) і 6,9 тис. осіб (2001 р.). У 2003 році в ПТНЗ Міністерства освіти і науки України навчались і закінчили їх 59618 осіб дорослого населення. Однак Закон України «Про професійно-технічну освіту» в частині задоволення потреб держави висококваліфікованими робітниками виконується не повною мірою; керівники підприємств часто беруть працівників без професійної освіти і відповідної кваліфікації, що знижує якість продукції. А це впливає на конкурентоспроможність України на світовому ринку. У зв'язку з цим на законодавчому рівні було вирішено:

- запровадити в системі професійної освіти контроль якості відповідно до стандартів ISO-9000;
- обґрунтувати і ввести механізми взаємодії ПТНЗ і підприємств різних форм власності для підготовки сучасного виробничого персоналу [6].

Стандарти освіти – це система основних параметрів, що визнаються як державна норма освіченості, яка відображає соціальний ідеал і враховує можливість особистості й системи освіти у досягненні цього ідеалу. Основними об'єктами стандартизації в освіті є її структура, зміст, обсяг

навчального навантаження й рівень підготовки суб'єктів навчання [там само]. Стандарт професійно-технічної освіти – інтегрована категорія, сутністю якої є модель складного багатопрофільного об'єкта, що охоплює всю освітню систему відповідно до різноманіття форм власності, розвитку ринку праці, неперервності освіти, наявності різних форм професійної освіти. Стандарт як нормативно-технічний документ встановлює комплекс норм, правил, вимог до об'єкта стандартизації і затверджується компетентними органами [8].

Без державних стандартів неможливо здійснити типологізацію навчальних закладів і визначити організаційно-педагогічні заходи щодо реального запровадження різнорівневої підготовки. Необхідність їх введення зумовлюється вимогами неперервної освіти і потребами майбутнього самовдосконалення, а також переходом до підготовки робітників широкого профілю і високої кваліфікації, коли зміст професійно-технічної освіти вже не може автоматично відтворювати конкретний вид трудової діяльності. Важливим є і те, що державний стандарт професійно-технічної освіти не стала категорія. Він повинен враховувати зміни, зумовлені розвитком науково-технічного прогресу, новими надбаннями суспільної думки та життєвою практикою.

Механізми взаємодії між ринком праці і професійно-технічною освітою було систематизовано, методично опрацьовано і впроваджено під час розроблення стандартів ПТО в українсько-німецькому проекті «Підтримка реформи професійно-технічної освіти в Україні» з участю наукових співробітників Федерального інституту ПТО Німеччини. У ньому детально представлено методику розроблення робочої навчально-методичної документації з метою реалізації державних стандартів ПТО з конкретних професій. На основі досвіду Навчального центру будівельної галузі (BZB) Німеччини було проведено експеримент, який підтвердив раціональність використання і нагальність розроблення власних або адаптації вже існуючих у європейських країнах стандартів.

У проекті розглянуто різні сегменти діяльності, що знайшло своє відображення у розділах: 1) «Аналіз ринку праці»; 2) «Стандарти»; 3) «Викладачі». Щодо першого питання – апробовано адаптовану до потреб сучасного виробництва і сфери послуг методику аналізу ринку праці в Україні. Щодо розділу «Стандарти» – запропоновано методику розроблення державних стандартів ПТО з конкретних професій відповідно до Закону України від 10.02.1998 року «Про професійно-технічну освіту» і Постанови Кабінету Міністрів України від 17.08.2002 року №1135 «Про затвердження державного стандарту професійно-технічної освіти». У рамках розділу «Викладачі» розроблено методику вивчення потреб в оновленні професійних знань і вмінь викладачів (В/МВН – німецький аналог) та організації підвищення їх кваліфікації. Усі методику було наповнено інструментарієм для повного й ефективного проведення експерименту.

Для забезпечення доступу широкого загалу освітян професійно-технічного сегмента до результатів експерименту їх висвітлювали в щоквартальних інформаційних бюлетенях та на веб-сайті. Після закінчення експерименту робоча група зробила висновки. Під час апробації з'ясувалося, що необхідно розробити:

- методичні рекомендації з рецензування стандартів ПТО, а також із моніторингу й оцінювання результатів апробації проектів стандартів ПТО;
- методики підтримки випускників ПТНЗ і планування професійної кар'єри у працевлаштуванні;
- методики розвитку комплексу навчально-методичних ресурсів для стандарту ПТО.

Україна прагне стати членом ЄС, тому освітянська спільнота повинна керуватися європейськими стандартами, що передбачають: мобільність, навчання протягом усього життя, якісне навчання з використанням найсучасніших інформаційно-комп'ютерних технологій, міжнародне співробітництво, визнання компетентностей, сформованих у процесі здобуття неформальної освіти, знання кількох європейських мов тощо [2]. Сьогодні, у добу стрімкого розвитку інформаційних систем, ринкової економіки, необхідно навчатися упродовж усього життя, якщо ми хочемо йти в ногу з часом і бути конкурентоспроможними. У цьому контексті доречно скористатися досвідом країн Європи, зокрема Німеччини, адаптувавши його до наших умов.

У діяльності професійно-технічних навчальних закладів необхідно також використовувати державні стандарти ДСТУ ISO 9004-2001 «Системи управління якістю». У розділі 6.2. «Людські ресурси» зазначено, що персонал, залучений до роботи, який впливає на якість продукції, повинен бути компетентним, тобто мати належні освіту, професійну підготовку, кваліфікацію та досвід. Також встановлено, що підставою для *вивчення потреб* щодо *компетентності* мають бути (6.2.2.1.):

- попит відповідно до стратегічних і оперативних планів та цілей;
- потреба у зміні керівників і робітників;
- зміни у процесах, технічних засобах і обладнанні організації;
- оцінювання рівня компетентності окремих працівників для здійснення певних видів діяльності;
- законодавчі й регламентуючі вимоги і стандарти, дія яких поширена на організацію та зацікавлені сторони.

У розділі «Обізнаність і підготовка» (6.2.2.2.) вказано, що під час планування потреб у загальній і професійній підготовці треба враховувати зміни, зумовлені характером процесів, що відбуваються в організації, й етапами підвищення кваліфікації працівників [5].

Для досягнення мети з організації навчання і підготовки кваліфікованих працівників у ПТНЗ (серед дорослого населення) під час планування необхідно керуватися державними стандартами (ISO 9004-2001) і враховувати:

а) особистісні якості: вік і досвід працівника; уміння бути лідером і управляти; комунікабельність; здатність приймати рішення; творчі і новаторські здібності; здатність до самонавчання і самореалізації; перспективні і наявні знання; культуру поведінки; знання потреб і очікувань ринків, замовників та інших зацікавлених сторін;

б) зобов'язання організації або роботодавця: визначати необхідний рівень компетентності працівників, що впливає на якість продукції; забезпечувати їх підготовку, оцінювати ефективність вжитих заходів; забезпечувати обізнаність персоналу щодо доцільності і важливості своєї діяльності і щодо свого внеску в досягнення мети у питанні якості; реєструвати результати освіти, професійної підготовки, кваліфікації та досвіду [там само].

Як показує міжнародна практика, всі стандарти, зокрема і для професійно-технічної освіти, повинні оцінювати незалежні інституції.

Вивчаючи й узагальнюючи попит роботодавців, зайнятість працівників відповідно до вимог сучасності, можна зробити висновок, що доросле населення має змогу набувати робітничі професії у ПТНЗ відповідно до свого соціального статусу, у різних типах навчальних закладів, за різними формами навчання (див. рис. 1, 2, 3).

З підвищенням критеріїв функціональної грамотності багато спеціалістів з вищою освітою не адаптувалися до запитів ринку. Двадцять років тому, за європейськими критеріями, до будь-якого професіоналізму додавалися вимоги допрофесійної підготовки: вміння працювати на комп'ютері, вільно володіти іноземною мовою (мовою міжнародного спілкування), керувати автомобілем. Відсутність цих навичок сприймалась як дофункціональна неграмотність. Останнім часом поняття функціональної грамотності базується не на

факті наявності диплома, а на компетентності як здатності до виконання професійних функцій.

Навчання дорослого населення може здійснюватись формально, неформально та інформально. Поняття «формальна», «неформальна» та «інформальна освіта» розглядають у їх взаємозв'язку.

Формальна освіта передбачає навчальний процес, організований на нормативній основі. Її характеризують навчальний план, навчальні програми, отримання сертифіката, документів про здобуту освіту.

Неформальна освіта орієнтована на фактичний результат: це нове самовизначення, нова поінформованість, нові способи діяльності (курси, семінари, гуртки, лекторії тощо).

Інформальна освіта не регламентується, вона відбувається у спілкуванні з колегами і знайомими. Самовдосконалення і самоосвіта здійснюються через засоби масової інформації і культурні заклади тощо [3].

Неперервність навчання передбачає:

- поєднання формальної і неформальної освіти (неможливо безперервно сидіти за партою);
- вироблення стимулу до навчання через утвердження цінності освіти (відповідність матеріальної забезпеченості рівню освіти, якості освіти – якості життя);
- зацікавленість держави у використанні інтелектуальних ресурсів для соціально-економічних перетворень;
- підтримку через засоби масової інформації ідеї «навчання протягом усього життя»;
- стимулювання роботодавцями функціональної грамотності робітника [5].

Отже, по-перше, навчання дорослого населення нерозривно пов'язане з побудовою громадянського суспільства, але для цього необхідно створити відповідні умови, а саме – нормативно-правову базу через розроблення державних

Рис. 1. Навчання дорослого населення (за соціальним статусом)

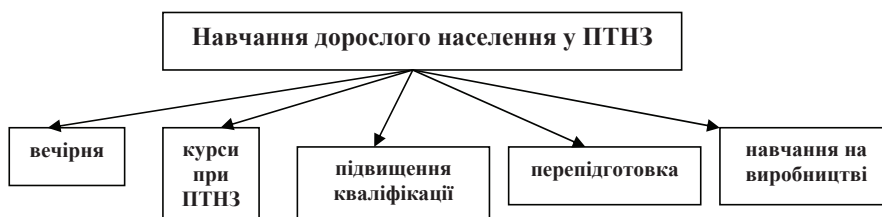

Рис. 2. Навчання дорослого населення (за формою навчання)

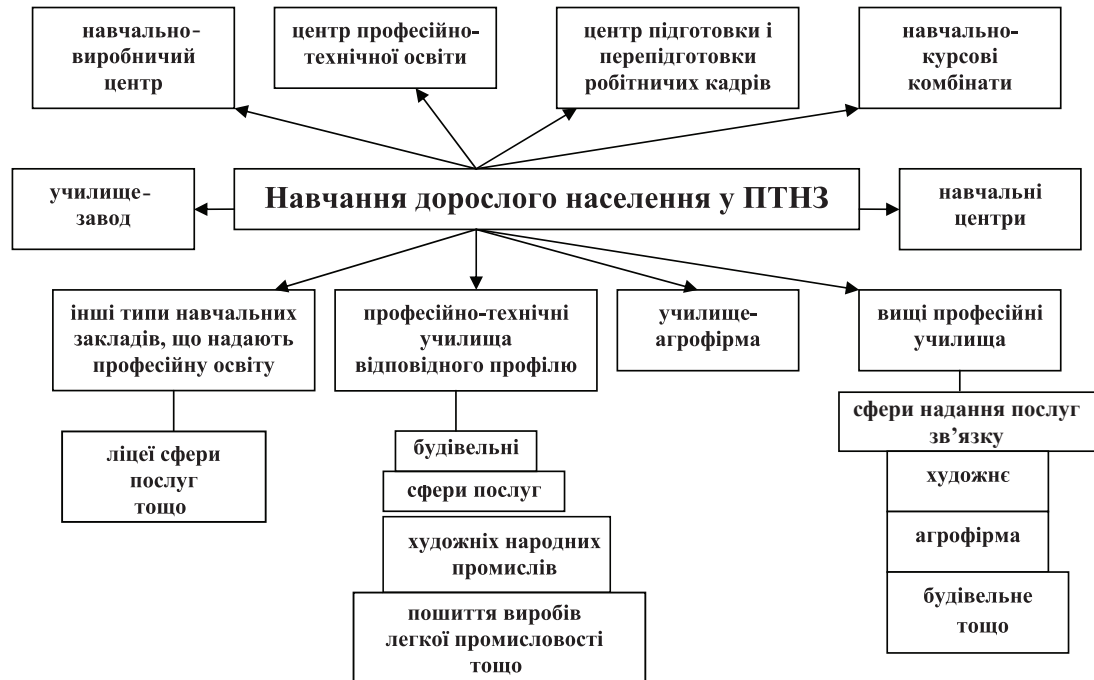

Рис. 3. Навчання дорослого населення (за типами навчального закладу)

стандартів. По-друге, світ праці постійно змінюється. І професійно-технічна освіта в Україні потребує подальшого розвитку, а стандарти повинні гарантувати якість навчання, узгодження ПТО з конкретною ситуацією та ринком праці.

Література

1. Закон України «Про професійно-технічну освіту». – К., 1998.
2. *Взаємодія* ринку праці та професійно-технічної освіти. Механізми створення Державних стандартів професійно-технічної освіти з конкретних професій: зб. мат., підготов. у рамках реалізації укр.-нім. проекту «Підтримка реформи професійно-технічної освіти в Україні». – К., 2006. – С. 171–179.
3. *Громкова М.Т.* Андрагогіка: теорія і практика образования взрослых / М.Т. Громкова. – М.: ЮНИТИ, 2005. – С. 256–265.
4. *Гершунский Б.С.* Философия образования для XXI века / Б.С. Гершунский. – М.: Совершенство, 1998. – 605 с.
5. *Державний стандарт України.* Системи управління якістю. Настанови щодо поліпшення діяльності (ISO 9004-2000, IDT). – К.: Держстандарт України, 2001. – С. 12–13.
6. *Стан і перспективи розвитку професійно-технічної освіти в Україні:* зб. док. і матеріалів. – К.: Парламентське вид-во, 2003. – 171 с.
7. *Гончаренко С.У.* Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 373 с.
8. *Чернилевский Д.В.* Технология обучения в высшей школе / Д.В. Чернилевский, О.К. Филатов. – М.: Экспедитор, 1996. – С. 14.

Анотації

Наталія МУРАНОВА
Гарантом якості професійного навчання мають стати державні стандарти

У статті розглядаються питання освіти дорослого населення в ПТНЗ, висвітлюється досвід упровадження українсько-німецького проекту «Підтримка реформи професійно-технічної освіти в Україні», а також наголошується на потребі розроблення і використання державних стандартів України.

Ключові слова: освіта дорослого населення, державні стандарти, професійне навчання.

Наталія МУРАНОВА
Гарантом качества профессионального образования должны стать государственные стандарты

В статье рассматриваются вопросы образования взрослого населения в ПТУЗ, освещается опыт внедрения украинско-немецкого проекта «Поддержка реформы профессионально-технического образования в Украине», а также подчеркивается необходимость разработки и использования государственных стандартов Украины.

Ключевые слова: образование взрослого населения, государственные стандарты, профессиональное обучение.

Nataliya MURANOVA
The guarantee of quality of vocational training should become state standards

The article is devoted to the education of adults in vocational technical schools. Also, the author of the article pays attention to the experience of Ukrainian-German project (support of vocational technical education in Ukraine) and the use state standards of Ukraine.

Keywords: education of adult population, state standards, vocational training.